

УДК 37.011.32

Г.Г. ПЕТРУЧЕНЯ

**СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.
У ФОКУСІ ІСТОРИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:
КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ**

У статті розглянуто підходи вітчизняних дослідників до розуміння поняття “студентство”, до визначення загальних особливостей та соціальних функцій студентства як самостійної групи молоді. На цій основі конкретизовано поняття “студентська молодь” у контексті історично-педагогічного дослідження, присвяченого радянській та пострадянській добі.

Ключові слова: студентство, студентська молодь, радянське студентство.

Розвиток науки, культури та виробництва зумовлює збільшення потреби у фахівцях з вищою освітою, а отже, зростання значення вищої школи для відтворення інтелектуальної, культурної, економічної, політичної еліти суспільства. Як молода соціально-демографічна група, студентство гостро відчуває зміни, що відбуваються в житті суспільства, перебуває у постійному внутрішньому пошуку, у процесі якого формується світогляд, духовні, політичні та інші переконання, цілі, інтереси, мотивації, життєві пріоритети. Під час навчання у ВНЗ відбувається інтенсивний процес формування особистісної культури, який сьогодні, на жаль, розглядається лише як надбудова над процесом становлення спеціаліста. Тому теоретичний та практичний інтерес являє історичний досвід вищої школи радянських часів, у якій попри всі її недоліки була створена досить ефективна та дієва система формування особистісної культури учасників навчально-виховного процесу. А отже, є й необхідність визначитися із понятійним апаратом такого історично-педагогічного дослідження.

Мета статті – визначити сутність поняття “студентська молодь” у площині історично-педагогічного дослідження, присвяченого радянській добі.

До середини ХХ ст. в психолого-педагогічних науках вважалося, що людина після досягнення зрілості (після 20 років) перебуває в стані “психічної закам’янілості” й перестає бути здатною до навчання. А тому педагогіка і психологія в колишньому СРСР, як і у світі, розвивалися в основному як дитячі, шкільні [8, с. 114]. Розвиток психолого-педагогічних засад формування особистості студента був зумовлений курсом радянського керівництва на формування “нової історичної спільності людей – радянського народу”, у якому молодь розглядалася як об’єкт “комуністичного виховання”, у контексті формування особистості “молодого будівника соціалізму”. Функція молодіжного віку розглядалася як завоювання норм і цінностей, які панують у суспільстві. Це відобразилось у змісті наукових досліджень з проблем молоді, у яких центральне місце посідало питання про соціалістичні ідеали молодого покоління, його вірність “революційним традиціям батьків” [11, с. 122–123].

Серед зростаючого з 60-х рр. кола досліджень студентства з боку соціологів, психологів, педагогів виділяються праці Л.О. Ази, В.Л. Арбеніної, А.І. Андрющенко, О.О. Якуби, В.П. Андрющенка, А.М. Алексюка, Н.А. Зязюна, Б.І. Коротяєва, В.С. Курила, Н.Г. Ничкало та інші. Незважаючи на досить інтенсивні міждисциплінарні розвідки, у суспільних науках на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення студентства, його місця в соціальній структурі суспільства, специфіці цієї групи молоді і навіть – у визначенні його соціального статусу. Дехто з учених навіть відмовляє студентству у власному соціальному статусі, оскільки воно є перехідною до інтелігенції групою молоді, перебування в студентстві – тимчасове і нетривале (М.М. Руткевич), а соціальний стан студентства зумовлений або статусом батьків, або статусом майбутньої професійної діяльності (Ж.Т. Тощенко). Проте більшість дослідників студентства визначають його як соціальну групу молоді приблизно одного віку і однакового рівня освіти, основним завданням якої є підготовка до висококваліфікованої праці у сфері матеріального і духовного виробництва. Ця підготовка виступає для студентства головним і здебільшого єдиним заняттям. Об'єднуючи представників усіх класів, соціальних груп та верств населення, студентство виступає об'єктом виробництва, предметом якого є особистість, а головною формою – навчально-освітня діяльність, яка здійснюється в умовах стаціонарного навчання. Студентству властиві специфічні умови життя, праці, побуту, особлива суспільна поведінка і психологія. Як соціальній групі молоді студентству притаманні багато рис способу життя та моральності, які властиві всій молоді (Б.Г. Рубін, Ю.С. Колесніков, Т.В. Іщенко, А.С. Власенко, Ф.Р. Філіппов, Т.В. Лисовський, Л.Я. Рубіна).

Студентство – одна з найпроблемніших соціальних груп, якій властиві динамічні внутрішні зміни та пов'язане з ними ускладнення взаємозв'язків і відносин у соціальній структурі суспільства. Це зумовлено мобільністю студентства за статевими, соціальними, віковими показниками; його відносною автономністю та підвищеною адаптивністю до соціально-економічних і політичних змін у суспільстві, інституціональних та ціннісно-нормативних актів; активною участю студентства в соціальних змінах; високим інтелектуальним потенціалом і відчуттям соціального альтруїзму, що робить його своєрідним “соціальним ліфтом” між різними групами; суперечливістю соціальної ролі студентства, що, з одного боку, виступає суб'єктом нової соціальної діяльності, з іншого, – є чинником суспільної стабільності, володіючи своєрідним привілеєм на майбутнє [10, с. 79].

Як соціальну групу студентство можна охарактеризувати за його специфічною соціальною функцією. Так, А.С. Власенко [3] визначає цю функцію як поповнення рядів найбільш кваліфікованих верств інтелігенції; Т.А. Фоміна – як підготовку до висококваліфікованої праці, обслуговування соціальних потреб і інтересів у всіх сферах теоретичної і практичної діяльності, оновлення суспільства в цілому [15]; О.В. Скориніна-Погребна [12] розглядає студентство як інноваційний резерв і потенційну еліту суспільства. Ми поділяємо думку С.В. Савченко, що вбачає соціальну функцію студентства у підготовці до виконання особливих професійних і культурно-етичних завдань переважно інтелектуального й управлінського характеру, що зумовлено необхідністю відтворення соціальної структури суспільства і диференційованою підготовкою фахівців відповідно до суспільних потреб. Процес соціалізації студентства впливає не лише

на систему вищої освіти, а й опосередковано – на розвиток усього суспільства [10, с. 84]

У процесі відтворення соціальної структури суспільства взаємодіють дві великі групи молоді: та частина, яка включена в процес професійної підготовки, і та, яка зайнята у виробничій і невиробничій сферах. Ці групи, перша з яких покликана змінити другу, перманентно перебувають у стані суперечності, а деколи і конфлікту. Соціологи вважають поняття “молодь” похідним від суперечності між поколіннями, що виникає як результат зусиль молодого покоління шляхом відтворення витіснити економічно активне населення з панівних розподільних відносин [4, с. 577, 584].

Оскільки належність до студентства визначається віковими критеріями, нижня межа яких встановлюється наявністю атестату про середню освіту, а верхня – традиційно не виходить за межі 30-річчя, то з огляду на соціальну функцію молоді та специфічну соціальну функцію студентства, використання поняття “студентська молодь” уявляється досить обґрунтованим.

У педагогічних дослідженнях уявляється доцільним використання наступного поняття “студентська молодь” – це специфічна соціальна група молоді, яка здобуває освіту у вищій школі в процесі стаціонарного навчання, провідною соціальною функцією якої є підготовка до виконання професійних та культурно-етичних завдань переважно інтелектуального й управлінського характеру. Провідна соціальна функція студентської молоді впливає з необхідності відтворення соціальної структури суспільства і диференційованої підготовки фахівців відповідно до суспільних потреб.

В історично-педагогічному дослідженні, присвяченому радянській та пострадянській добі, виникають певні ускладнення із визначенням складу студентства, зумовлені мінливістю підходів до визначення місця цієї суспільної групи у правовій площині. У радянському освітньому законодавстві, наприклад у постанові № 64 “Про затвердження положення про вищі навчальні заклади СРСР”, до вищих навчальних закладів належали університети, академії, інститути, заводи-вузузи тощо. Поняття “студенти” названа постановою, так само як і закон УРСР “Про народну освіту” (1974 р.), вживали лише стосовно тих, хто навчався саме у цих закладах, тоді як до тих, хто навчався в середніх спеціальних навчальних закладах, використовувалось поняття “учні” [6, с. 36–42; 9, с. 46–55]. На цьому акцентують “Большой энциклопедический словарь” (1991) і “Словарь русского языка” (1984) [1; 13]. Цей підхід відобразився в офіційній радянській статистиці, хоча в буденній мові та педагогічних дослідженнях існувала термінологічна різноманітність.

Разом з тим С.М. Іконнікова (1974) класифікує студенство як соціально-професійну групу і відносить до неї не лише тих, хто навчається у вищому, а й в середньому спеціальному навчальному закладі [7, с. 76]. Саме такого підходу дотримуються українські словникові видання, наприклад академічний одинадцятитомний “Словник української мови” (1978) та “Великий тлумачний словник сучасної української мови” [2, с. 1406; 14, с. 799]. З прийняттям у 1991 р. в Україні Закону “Про освіту” середні спеціальні навчальні заклади увійшли в систему вищої освіти як ВНЗ I–II рівнів акредитації та їх учні офіційно здобули статус студентів, що відобразилось у редакції Закону від 1996 р. [6].

Таким чином, ретроспективні дослідження студентської молоді, що охоплюють радянську та пострадянську добу, обмежені тією групою учнівської молоді, що навчалася/навчається у вищих навчальних закладах (інститутах, університетах, академіях) (до 1991 р.) або у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації (з 1991 р.).

Висновки. Студентська молодь – це специфічна соціальна група молоді, яка здобуває освіту у вищій школі в процесі стаціонарного навчання, провідною соціальною функцією якої є підготовка до виконання професійних та культурно-етичних завдань переважно інтелектуального й управлінського характеру.

У контексті історично-педагогічних досліджень, що охоплюють радянську і пострадянську добу – це та частина учнівської молоді, що навчалася/навчається у вищих навчальних закладах, а саме інститутах, університетах, академіях (до 1991 р.) або у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації (з 1991 р.).

Список використаної літератури

1. Большой энциклопедический словарь : в 2 т. / гл. ред. А.М. Прохоров. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – Т. 1: А–Н. – 863 с.; Т. 2: М–Я. – 768 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Власенко А.С. Некоторые вопросы воспитания советского студенчества на современном этапе / А.С. Власенко // Ученые записки Московского областного педагогического института им. Н.К. Крупской. – М., 1971. – Т. 306. Научный коммунизм. – Вып. 4. – С. 48–66.
4. Горшков М.К. Молодежь России: социологический портрет / М.К. Горшков, Ф.Э. Шереги. – М. : ЦСПиМ, 2010. – 592 с.
5. Закон України “Про внесення змін і доповнень до закону УРСР “Про освіту” // Голос України. – 1996. – 25 квітня.
6. Закон УРСР “Про народну освіту” від 28 липня 1974 р. // Основні документи про школу / сост. Е.С. Березняк. – К. : Рад. шк., 1982. – С. 31–47.
7. Иконникова С.Н. Молодежь. Социологический и социально-психологический анализ : научное издание / С.Н. Иконникова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1974. – 166 с.
8. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / А.І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
9. Об утверждении положения о высших учебных заведениях СССР. Постановление Совета Министров СССР от 22 января 1969 г. № 64 (Собрание постановлений Правительства СССР, 1969, № 4, ст. 24) // Высшая школа : сб. основных постановлений, приказов и инструкций : в 2 ч. / под ред. Е.И. Войленко. – М. : Высшая школа, 1978. – Ч. 1. – С. 46–45.
10. Савченко С.В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства / С.В. Савченко. – Луганск : Альма Матер, 2003. – 406 с.
11. Семенова В.В. Социология молодежи / В.В. Семенова // Социология в России / под ред. В.А. Ядова. – М. : Издательство Института социологии РАН, 1998. – С. 117–134.
12. Скориніна-Погребна О.В. Студентська молодь як потенційна економічна еліта суспільства / О.В. Скориніна-Погребна // Український соціум : науковий журнал. – К., 2010. – № 1. – С. 83–90.
13. Словарь русского языка : в 4 т. / под ред. А.П. Евгеньевой. – М. : Русский язык, 1984. – Т. 4: С–Я. – 1988. – 765 с.

14. Словник української мови : в 11 т. / ред. І.С. Назарова та ін. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 9: С. – 916 с.

15. Фомина Т.А. Современное студенчество: проблемы идентификации в условиях трансформации российского общества / Т.А. Фомина // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2006. – № 47. – Ч. 1. – С. 87–93.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013.

Петрученя А.Г. Студенческая молодежь второй половины XX – начале XXI в. в фокусе историко-педагогического исследования: конкретизация понятия

В статье рассмотрены подходы отечественных исследователей к пониманию понятия “студенчество”, к определению общих особенностей и социальных функций студенчества как самостоятельной группы молодежи. На этой основе конкретизировано понятие “студенческая молодежь” в контексте историко-педагогического исследования, посвященного советской и постсоветской эпохе.

Ключевые слова: *студенчество, студенческая молодежь, советское студенчество.*

Petrychenia A. The student youth of the second half of XX – beginning of XXI century in the focus of historical and pedagogical study: refinement of the concept

This study investigates different approaches to understanding the notion of “students” as an independent group of young people, their common peculiarities and social functions. The author suggests the refinement of the “student youth” concept in the context of historical and pedagogical studies, focused on Soviet and post-Soviet era.

Key words: *students, student youth, Soviet student youth.*